

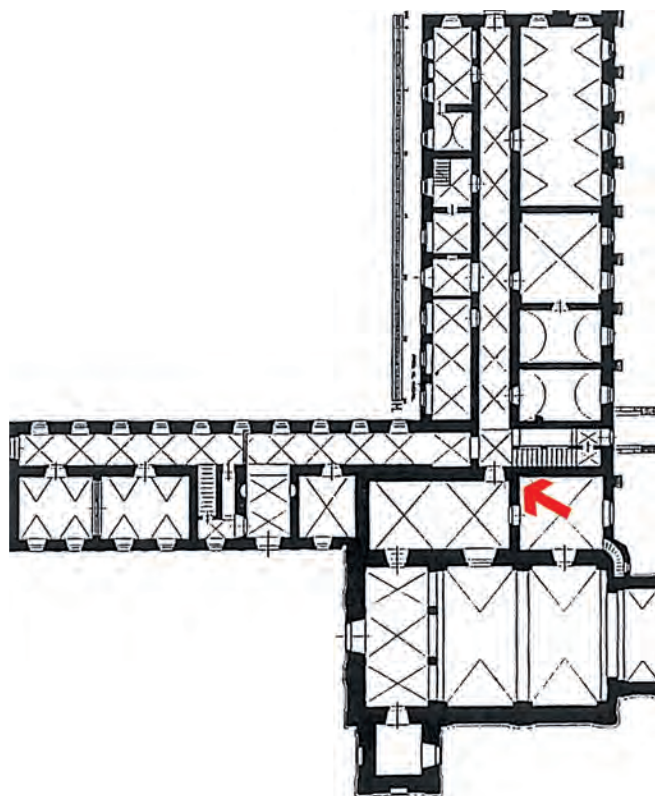
NÁLEZ TORZA ŽEBROVÉ KLENBY V KLÁŠTEŘE AUGUSTINIÁNŮ V BĚLÉ POD BEZDĚZEM

EVA VYLETOVÁ

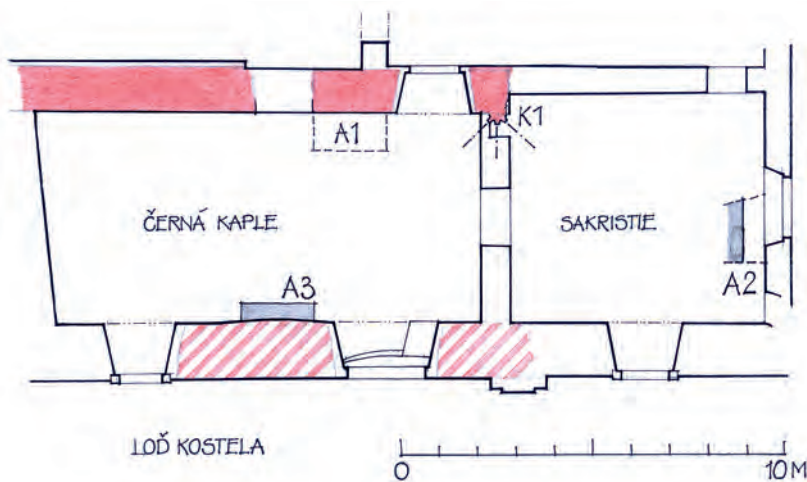
O architektuře středověkého města Bělá pod Bezdězem (okres Mladá Boleslav), které patří k formálně vyspělým středověkým městským lokacím s velkoryse založeným náměstím, vypovídají, kromě dobře dochovaného celku městské fortifikace,¹⁾ stavební památky a zejména kame-nické články jen omezeně, s ohledem na dochovaný rozsah těchto konstrukcí. Nejistá zůstává i otázka jejich datování. Do období po založení města, respektive do 2. až 3. čtvrtiny 14. století byly zatím datovány pouze konstrukce farního kostela, jehož stavba poutá pozornost zejména sakristií sklenutou na střední pilíř.²⁾ Středověkou etapu stavebního vývoje zámku dokládá především dochované jádro dvou-traktového objektu interpretovaného jako palác bývalé tvrze. Jeho původ je podle dosavadních poznatků kladen do 2. poloviny 15. století. Předhusitský původ středověkých konstrukcí v areálu zámku zatím nebyl prokázán.³⁾ Z gotické výstavby augustiniánského kláštera, založeného těsně před polovinou 14. století, nebyly dosud známy žádné hmotné doklady.

Území, na kterém bylo založeno město Bělá pod Bezdězem, patřilo před jeho založením ke královským državám, příslušným ke hradu Bezdězu. Za Václava II. přešlo panství do zástavy Hynka z Dubé. K translaci města z původního městečka Bezděz na osadu Bělou došlo mezi lety 1304–1337, městská práva byla potvrzena za jeho syna Hynka Berky z Dubé v roce 1337. V roce 1346 bylo bezdězské panství císařem Karlem IV. vyplaceno a připadlo zpět koruně. Královským městem zůstalo do roku 1396, kdy Václav IV. dal město do zástavy moravskému markrabí Prokopovi.⁴⁾

Klášter řádu poustevníků sv. Augustina v Bělé pod Bezdězem byl založen v roce 1345 Hynkem Berkou z Dubé. Nádace, vymezující augustiniánům i darované statky, byla do zemských desek vložena roku 1346. Klášter byl založen pro 12 řeholníků, přičemž první řeholníci měli být do kláštera uvedeni v roce 1350. Tehdy měl být údajně také klášter dostavěn. Za husitských válek bylo město několikrát dobyt husity (1421, 1425, 1426) a podle údajů literatury měl být také klášter dobyt a vypálen. V polovině 15. století se mniši do Bělé vrátili a klášter s klášterní kaplí

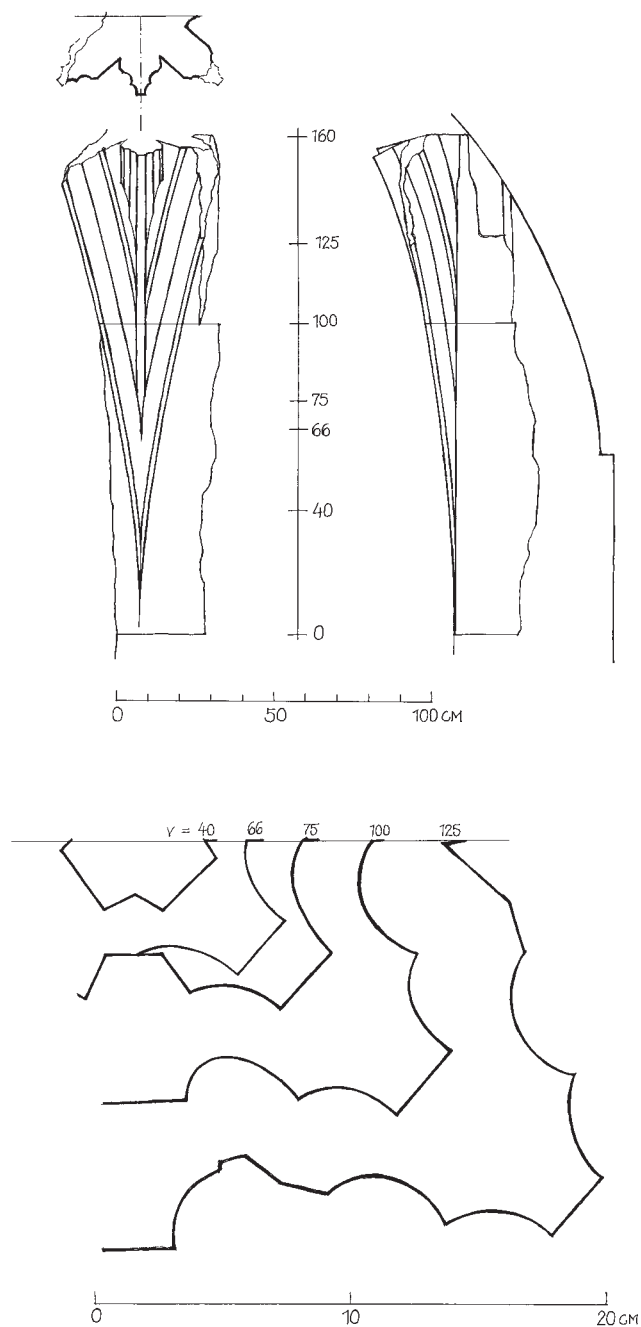

Obr. 1: Bělá pod Bezdězem (okres Mladá Boleslav) – půdorys kláštera s kostelem sv. Václava. Šipkou vyznačeno místo nálezu (zaměření převzato z J. V. Šimák, o. c. v pozn. 5, s. 100).

Obr. 2: Bělá pod Bezdězem, klášter – půdorys černé kaple a sakristie se zakreslením výběhu žebér klenby a nálezů z archeologického výzkumu (zaměření je orientační pro potřeby osvětlení situace nálezu). Červeně je vyznačeno zdivo gotického původu; červeně šrafované pravděpodobný gotický původ; K1 – výběh žebér; A1 – archeologická sonda, vlevo od sondy byly v severní stěně pod úrovní barokní podlahy viditelné svislé spáry se zazdívkou; A2 – v archeologické sondě byl ve vzdálenosti cca 0,6 metru od obvodové stěny zachycen líc pískovcového zdiva pravděpodobně gotického původu probíhající severojižním směrem; A3 – nález zdiva z pískovcových kvádrů; údaje poskytl J. Švédová, o. c. v pozn. 9 a 13; (všechna zaměření a kresby E. Vyletová, 2015).

částečně opravili. V převážně protestantském městě však klášter v 15. a 16. století spíše živořil a ve 2. polovině 16. století byl opuštěn. Kostel údajně převzala Jednota bratrská a pozemkový majetek přešel zřejmě do rodiny zakladatelovy. Augustiniáni byli do Bělé znovu uvedeni ve 30. letech 17. století za Albrechta z Valdštejna, který konvent hospodářsky bohatě zajistil. K větší stavební obnově kláštera došlo až v letech 1650–1659 a 1696–1697. V roce 1708

Obr. 3: Bělá pod Bezdězem, klášter: a – výběh žeber klenby, půdorys, čelní a boční pohled s vyznačením výškových kót měření profilace; b – profilace výběhu žeber, měřeno ve výšce 40, 66, 75, 100 a 125 cm nad patou výběhu, otisky snímány pomocí hřebenu. Snímání otisku profilace nad kótou 125 cm bylo problematické z důvodu narušení bočních žeber a špatné přístupnosti u navazující barokní zaddívky

byly zahájeny výkopové práce pro základy nového kostela, základní kámen byl položen v roce 1709. Při tom byly údajně nalezeny základní kameny z původního kostela. Starý kostel byl nejpozději v té době zbořen. V roce 1709 byla na severní straně lodi zřízena kaple sv. Mikuláše (zv. též černá kaple Božího hrobu). Kaple byla původně temná bez oken a teprve dodatečně v roce 1763 byla osvětlena oknem z lodi. V roce 1712 byl nový kostel vysvěcen. Pozdější stavební úpravy se projeví zejména v úpravách interiéru kláštera.⁵⁾

Klášter je situován v severozápadním rohu městského půdorysu. Zaujímal rozlehlý pozemek severně od Týrso-

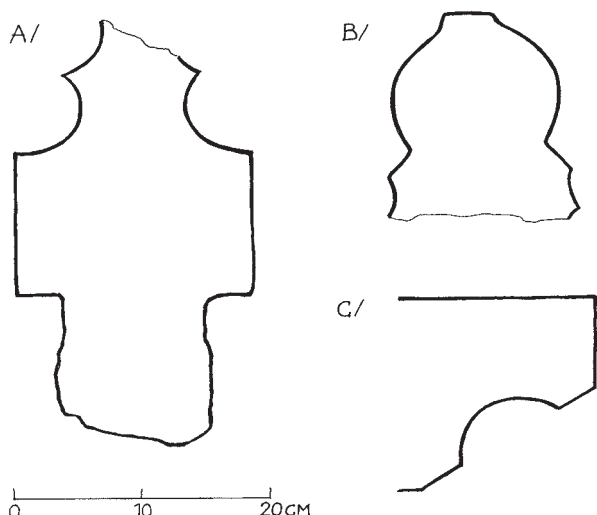
Obr. 4: Bělá pod Bezdězem, klášter – pohled na stěnu mezi sakristií a černou kaplí s nálezem výběhu žeber klenby (všechny snímky E. Vyletová, 2015).

Obr. 5: Bělá pod Bezdězem, klášter – detail výběhu trojice žeber.

vy, dříve Klášterní ulice až k bývalé Německé bráně. Na západní a severní straně byl ohraničen městskými hradbami. Na pohledové mapě města z roku 1797 jsou budovy kláštera obklopeny zahradami, sahajícími až k hradbám. Obdobnou situaci zobrazuje mapa stabilního katastru z roku 1842.

Klášterní kostel stojí při ulici vedoucí k zaniklé Německé bráně. Budovy konventu, tvořené dvěma navzájem kolmými křídly, přiléhají ke kostelu na severní straně. Kostel je barokní jednolodní stavba s odsazeným půlkruhově ukončeným presbytářem. Loď o třech polích je sklenuta valenou klenbou s trojúhelnými výseči. Kro-

Obr. 6: Bělá pod Bezdězem, klášter – profilace architektonických článků odhalených při stavebních pracích v prostoru kaple a sakristie: a – fragment klenebního žebra s dvojitě vyžlabeným profilem; b – fragment klenebního žebra s hruškovým profilem; c – profilace čela pískovcové desky druhotně vsazené do konstrukce barokní menzy (profilace sejmuta pomocí hřebenu).

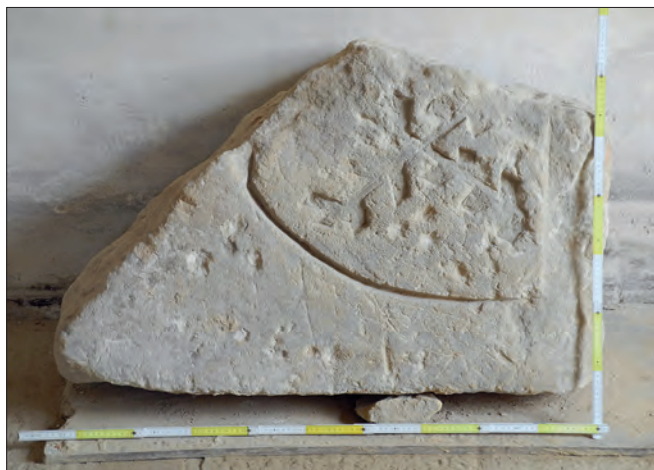
mě asymetricky připojené věže na jižní straně západního průčelí nejsou v objektu kostela na první pohled patrné anomálie, které by nasvědčovaly tomu, že stavba obsahuje starší konstrukce. Na severní straně přiléhá ke kostelu tzv. černá kaple a sakristie. Prostor černé kaple je obdélný a jeho délka odpovídá zhruba dvěma polím lodi, navazující sakristie má půdorys lehce obdélný, blíží se čtverci, a přiléhá k východnímu poli lodi. Kaple je sklenuta valenou klenbou s dvojicí styčných trojúhelných výsečí. Sakristie je sklenuta jedním polem valené klenby se styčnými trojúhelnými výsečemi, patky klenby jsou odsazeny. Oba tyto prostory jsou již součástí budovy konventu, právě v jejich půdoryse a průběhu obvodových stěn jsou zjevné nepravidelnosti, nasvědčující složitějšímu stavebnímu vývoji. Značné rozdíly v průběhu i síle jednotlivých částí severní stěny, oddávající chodbu, by při hlubším rozboru stavby jistě neunikly pozornosti a byly zdrojem úvah o možnosti zachování staršího pravděpodobně středověkého jádra stavby. Dosud však nebyl zpracován stavebněhistorický průzkum kláštera, který by přinesl základní poznatky ke stavebnímu vývoji a předpokládané existenci konstrukcí gotického původu v dnešním organismu stavby. V literatuře se pouze obecně uvádí, že předbarokní konstrukce mohou být obsaženy ve východním křídle.⁶⁾ Rovněž tak není k dispozici přesné stavební zaměření objektu. Nepravidelnosti v průběhu severní stěny jsou však částečně patrné i na půdoryse kláštera v Soutise památek z roku 1930.⁷⁾ Pro osvětlení souvislosti nálezové situace bylo v rámci průzkumu provedeno orientační zaměření půdorysu kaple a sakristie s navazujícími konstrukcemi.

Severní stěna oddávající chodbu má v rozsahu, která náleží kapli, tloušťku až 130 cm. Ze strany chodby je tato stěna v části uskočena, tam má tloušťku 115 cm. Pokračování této stěny východním směrem má v části náležející již sakristii výrazně menší tloušťku, pouhých 67 cm. Rozdíl tak činí zhruba půl metru.

Obr. 7: Bělá pod Bezdězem, klášter – fragmenty architektonických článků: a – fragment klenebního žebra s dvojitě vyžlabeným profilem; b – fragment klenebního žebra s hruškovým profilem; c – fragment kružby.

Výběh žebrové klenby byl odhalen při hloubení svislé niky v dělicí stěně mezi sakristií a kaplí, ve vzdálenosti 50 cm od severozápadního nároží sakristie, tedy ve vzdálenosti odpovídající zhruba rozdílu v tloušťce severní stěny. Stavební zásah do dělicí stěny byl proveden ze strany sakristie.⁸⁾ Výběh žebrové klenby směřoval dovnitř dělicí stěny mezi oběma prostory, tedy původně do volného prostoru, který byl druhotně po zániku klenby rozdělen na dva. Výběh je tvořen trojicí prutů shodného profilu o šířce 13 cm se symetricky vyčníhajícími bočními pruty pod úhlem přibližně

Obr. 8: Bělá pod Bezdězem, klášter – část pískovcové desky s erbem Berků z Dubé.

45–50 stupňů. Střední prut sleduje zhruba osu dělicí stěny. Pata výběhu žeber klenby je nasazena necelé 2 metry nad úrovní stávající podlahy. Žebra mají dvojité vyžlabený profil a do stěny zabíhají ostrým hrotem. Z celé konstrukce se zachovaly dva kvádry nad sebou s tesanými výběhy prutů o celkové výšce 1,6 m. Povrch žeber pokrýval světle šedý nátěr s bíle malovanými linkami iluzivního spárování. U obou dílů bylo viditelné druhotné narušení boční strany kvádrů směrem do sakristie. U horního dílu bylo navíc zjištěno, že na části boční strany se zachoval povrch, který byl kamenicky opracován a snad i profilován. Interpretace je vzhledem k torzálnosti nálezů nejistá. Na zdívu pod výběhem žeber se zachovala část hladké omítky, zabíhající dál dovnitř stěny.

Žebrová klenba náležela zřejmě prostoru, situovanému po severní straně původní gotické stavby klášterního kostela, přičemž předpokládáme, že v místě dnešní barokní stavby stál původní gotický kostel. Prostor obsahoval nejméně dvě pole klenby s orientací ve směru podélné osy kostela. Jednotlivá pole klenby měla pravděpodobně lehce obdélný nebo čtvercový půdorys. Původní délku prostoru neznáme. Podle dochovaných výběhů žeber a jejich nasazení ve výšce 2 m nad podlahou se nejednalo o hlavní sakrální prostor. Dochované torzo žebrové klenby mohlo nejspíše náležet sakristii nebo kapli. Mohlo být i součástí ambitu.

Možné pozůstatky konstrukcí středověkého původu lze předpokládat i v severní obvodové zdi dnešní lodi kostela. Také tato stěna nemá podle podrobnějšího ohledání na místě zcela přímý průběh. V délce přiléhající sakristie má stěna tloušťku 140 cm, zatímco u navazující černé kaple má tloušťku kolem 155 cm, přičemž její průběh není ze strany kaple přímý, ale vykazuje zřetelné zakřivení. Z prostoru kaple je rovněž patrné, že stěna se směrem nahoru kónicky zužuje. Rozdíl v tloušťce stěny zhruba 10–15 cm není z interiéru lodi na první pohled patrný, neboť byl v místě přechodu vyrovnán a skryt za pilastrem. Při barokní přestavbě byly veškeré nerovnosti ze strany lodi potlačeny tak, aby celek byl podřízen barokní kompozici. To se týká i druhotného prolomení okenního otvoru v roce 1763 k osvětlení do té doby temné kaple z prostoru lodi. Zatímco otvor je podřízen symetrii severní stěny lodi, na straně do kaple má zdívo parapetu výrazně nepravidelný tvar.⁹⁾

Obr. 9: Bělá pod Bezdězem, klášter: a – pískovcová deska gotického původu druhotně užitá v konstrukci barokní menzy v černé kapli; b – detail kamenické značky se stopami po opracování na horní ploše desky.

Při stavebních pracích bylo rovněž nalezeno několik fragmentů architektonických článků a část pískovcové desky pravděpodobně náhrobku s erbem Berků z Dubé.¹⁰⁾ Dva fragmenty žeber o šířce 18,5 cm mají dvojité vyžlabený profil. Podle větší šířky, oproti žebřům dochovaného výběhu severní stěny, pocházejí zřejmě z jiné části stavby. Třetí fragment s hruškovým profilem, který je pouze torzem původní profilace měl původně zřejmě také větší šířku. V prostoru tzv. černé kaple byl během prováděné dokumentace zjištěn ještě jeden nález. Po rozebrání oltáře, který byl převezen do dílny k restaurování, byla odkryta zděná oltářní menza. Bylo zjištěno, že pro horní desku menzy byla druhotně použita kamenná deska gotického původu o rozměrech 1,8 × 1,05 m a tloušťce cca 17 cm. Půdorysné rozměry však nemusí být původní, deska je vsazena do větší plochy, přičemž viditelná je pouze hrana na čelní straně mensy, kde je zachována původní profilace s okosením a výžlabkem. Na horní ploše desky, na které jsou dobře patrné stopy po opracování nástrojem s širokým rovným břitem, se zachovala kamenická značka ve tvaru písmene A.

Torzo výběhu žeber klenby vyniká precizností provedení a je dokladem velmi kvalitní kamenické práce. Dvojité vyžlabená žebra se uplatňovala zejména v řádové architektuře zhruba od 1. poloviny 14. století (například křížová chodba františkánského kláštera v Praze, augustiniánský klášter v Roudnici nad Labem, boční loď a ambit klášte-

ra Zlatá Koruna atd.).¹¹⁾ Detail výběhu žeber ze stěny bez konzol je vzácnější a příklady jeho užití známe vesměs až z pokročilého 14. století. Častěji nalezneme tento detail u středových sloupů, zatímco u stěn byla v těchto prostorech žebra obvykle ukončena konzolami nebo příporami. Kromě skutečnosti, že žebra klenby vybíhají ze stěn bez konzol, je charakteristickým detailem i to, že žebra do sebe zabíhají, a tedy se vzájemně přetínají. Ostrý hrot v daném případě vytváří dvojice sbíhajících se bočních prutů, zatímco střední prut do nich zabíhá nad jejich průnikem. V podstatě se jedná o shodný princip, jaký byl zřejmě poprvé použit u výběhů žeber klenby Staroměstské mostecké věže v Praze a je datován do doby kolem roku 1380.¹²⁾ Příklady takového řešení jsou v literatuře dávány do souvislosti s dvorskou hutí pozdně lucemburského období Václava IV. Z dalších příkladů můžeme uvést kostel Nanebevzetí Panny Marie v Chrudimi, kde nalezneme obdobný detail do sebe zabíhajících žeber u jižní předsíně. Výběhy žeber po stranách portálu na rozdíl od sledovaného detailu jsou sice opatřeny konzolami, další dvojice při čelním oblouku však již zabíhá do stěny bez konzol, a to ve tvaru ostrého hrotu, tvořeného sbíhajícími se bočními žebry a z nich vyrůstajícího středního žebra.

Detail ostrých dlouhých patek, vytrácejících se v ploše stěny, svědčí i v případě kláštera v Bělé o vysoké úrovni architektury, o níž bohužel až na tento zlomek nemáme žádné jiné doklady. Původ tohoto architektonického článku bychom mohli klást nejdříve do závěru 14. století, však může pocházet až z pozdně gotického období. Celková situace kláštera nebyla sice po husitských válkách příznivá a nenavštěvovala větším stavebním aktivitám, k částečným opravám v klášteře a klášterní kapli však podle literatury po polovině 15. století došlo. Otázku datování tak zatím necháváme otevřenou.¹³⁾

Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

POZNÁMKY:

- 1) V. Razín, K stavebnímu vývoji opevnění Bělé pod Bezdězem, Památky a příroda 10, Praha 1985, s. 143–150.
- 2) D. Líbal a kol., Bělá pod Bezdězem. Stavebněhistorický průzkum (dále jen SHP) historického jádra. SÚRPMO Praha 1972.
- 3) J. Pešta, Bělá p. Bezdězem, zámek – SHP. 2007, s. 9.
- 4) Tamtéž, s. 9; K. Kuča, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. (A–G). Praha 1996.
- 5) P. Vlček a kol., Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997, s. 171–173; J. V. Šimák, Soupis památek historických a uměleckých v okrese mnichovohradištském I. Praha 1930, s. 98–100; F. Šimáček, Paměti města Bělé pod Bezdězem. Bělá pod Bezdězem 1937, s. 175–182.
- 6) P. Vlček a kol., o. c. v pozn. 5; D. Líbal a kol., o. c. v pozn. 2.
- 7) J. V. Šimák, o. c. v pozn. 5.
- 8) Zásah do konstrukce dělicí stěny byl prováděn v souvislosti s realizací odvětrávacího systému v roce 2014.
- 9) V archeologické sondě provedené v okenní špaletě nebyly předbarokní konstrukce zachyceny. V úseku mezi oknem a vstupem došlo pod úroveň barokní podlahy v souvislosti s jejím propadem k odhalení zdí z masivních pískovcových kvádrů o celkové šířce 1,9 m předstupujícího 40 cm do prostoru kaple. Nález nebyl dosud publikován. Za laskavé sdělení děkuji J. Švédové z Ústavu archeologické

památkové péče středních Čech (dále jen ÚAPPSC).

- 10) E. Vyletová, Bělá pod Bezdězem, dokumentace architektonických článků z kláštera augustiniánů. Názevová zpráva 2015 (uloženo v archivu NPÚ ÚOP středních Čech v Praze).
- 11) Za konzultaci k tématu děkuji P. Kroupovi z NPÚ ÚOP středních Čech v Praze. K typologii žeber například V. Mencl, Tvary klenbových žeber v české gotické architektuře, Zprávy památkové péče 11–12, č. 9–10, Praha 1951–1952, s. 272–277.
- 12) V. Mencl, Česká architektura doby lucemburské. Praha 1948, s. 125, 158–159.
- 13) K upřesnění datování by mohly přispět výsledky dalších průzkumů. Archeologické sondy prováděné v souvislosti s realizací odvětrávacího kanálu v prostoru kaple a sakristie přinesly pouze dílčí zjištění. V archeologické sondě u severní stěny kaple byl zachycen základ zdiva této stěny v hloubce 1 m pod současnou úroveň podlahy. Těsně pod základem zdi byl zjištěn pohřeb dospělého jedince in situ. Údaje jsou čerpány z popisu sondy, J. Švédová, Zpráva z archeologického výzkumu kostela sv. Václava v Bělé pod Bezdězem. ÚAPPSC 2014, rkp., za jejichž poskytnutí autorce děkuji. Datování konstrukcí není ve zprávě uvedeno.

DER FUND EINES RIPPENGEWÖLBETORSOS IM AUGUSTINERKLOSTER IN BĚLÁ POD BEZDĚZEM

Im Augustinerkloster in Bělá pod Bezdězem (Weißwasser, Bez. Mladá Boleslav [Jungbunzlau]) wurden während der Bauarbeiten ein Rippengewölbeauslauf und etliche Fragmente weiterer Architekturglieder freigelegt. Es handelt sich um einen raren Fund der mittelalterlichen Bauteile, die bislang in dem im Barock umgebauten Objekt festgestellt wurden. Das Augustiner-Eremitenklöster war 1345 von Hynek Berka v. Duba gegründet worden. Nach den Hussitenkriegen wohl im 15. Jahrhundert wurde es zum Teil renoviert, die Gesamtrenovierung des Klosters folgte erst in der 2. Hälfte des 17. und am Anfang des 18. Jahrhunderts.

Der Rippengewölbeauslauf wurde in der Mauer zwischen der Sakristei und Kapelle an der Nordseite der Kirche freigelegt. Er besteht aus drei Stäben gleicher Breite zu 13 cm mit symmetrisch auslaufenden Seitenstäben. Die Rippen sind vom zweimal gekehlten Profil, sie laufen in die Wand mit scharfer Spitze ein. Außer der Tatsache, dass sie aus der Wand ohne Konsolen auslaufen, ein charakteristisches Detail stellt auch das dar, dass die Rippen ineinander einlaufen und sich übereinanderkreuzen. Der Befundlage gemäß bildete der Rippenauslauf einen Teil der heutigen Kapellennordwand, die in der Richtung in die Sakristei abgebrochen und beim Barockumbau durch die heutige schmälere Mauer ersetzt wurde. Mit Rücksicht zur Höhe des Gewölbeeinsatzes zu 2 m über dem Fußboden handelte es sich nicht um den sakralen Hauptraum. Der erhaltene Rippengewölbetorso möge am ehesten der Sakristei, Kapelle oder dem Kreuzgang angehört haben.

Der Rippenauslauf zeichnet sich mit der präzisen Ausführung aus und stellt einen Beleg der qualitativsten Steinmetzenarbeit dar. Anhand der Analogien lässt sich der Ursprung des Bauglieds am frühesten ins späte 14. Jahrhundert einordnen, es kann aber auch aus der Spätgotik stammen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Bělá pod Bezdězem (Weißwasser, Bez. Mladá Boleslav [Jungbunzlau]) – Klostergrundriss. Der Pfeil bezeichnet die Fundstelle (übernommen aus J. V. Šimák, zit. W. in Anm. 5, S. 100).

Abb. 2: Bělá pod Bezdězem, Augustiner-Eremitenklöster – Grundriss der Schwarzen Kapelle mit Einzeichnung des Rippenauslaufs und der Rippenachsen (die Bauaufnahme ist nur für die Identifizierung zur Erklärung der Befundlage durchgeführt). Rot – Mauerwerk gotischen Ursprungs; rote Schraffur – wahrscheinlich gotischer Ursprung; Bauaufnahmen und Zeichnungen E. Vyletová, 2015).

Abb. 3: Bělá pod Bezdězem, Augustiner-Eremitenklöster: a – Gewölberippenauslauf, Grundriss, Aufriss und Seitenansicht mit Auszeichnung der Höhenkoten der Profilierungsmessung; b – Profilierung des Rippenauslaufs in den Höhen 40, 66, 75, 100, 125 cm über dem Ansatz des Auslaufs, Abdruck mithilfe des Kamms aufgenommen.

Abb. 4: Bělá pod Bezdězem, Augustiner Eremitenklöster – Wand zwischen der Sakristei und der Schwarzen Kapelle mit Fund des Gewölberippenauslaufs (alle Fotos E. Vyletová, 2015).

Abb. 5: Bělá pod Bezdězem, Augustiner-Eremitenkloster – Detail vom Auslauf von drei Rippen.

Abb. 6: Bělá pod Bezdězem, Augustiner-Eremitenkloster – Profilierung der bei den Bauarbeiten im Raum der Kapelle und der Sakristei freigelegten Architekturglieder: a – Gewölberippenfragment mit Doppelauskehlung; b – Gewölberippenfragment mit Birnstabprofil; c – Profilierung der Vorderseite der sekundär in den Altartisch eingebauten Sandsteinplatte.

Abb. 7: Bělá pod Bezdězem, Augustiner – Eremitenkloster – Fragmente der Architekturglieder: a – Gewölberippenfragment mit Doppelauskehlung; b – Gewölberippenfragment mit Birnstabprofil; c – Maßwerkfragment.

Abb. 8: Bělá pod Bezdězem, Augustiner-Eremitenkloster – Sandsteinplatte mit dem Wappen von Berka v. Duba (wohl von einem Grabmal).

Abb. 9: Bělá pod Bezdězem, Augustiner-Eremitenkloster: a – Sandsteinplatte gotischen Ursprungs, sekundär in der barocken Altartischkonstruktion in der Schwarzen Kapelle verwendet; b – Oberfläche der Platte, Steinmetzenzeichen, Detail.

(Übersetzung J. Noll)

PŘÍSPĚVEK PRŮZKUMU KROVŮ KE STAVEBNÍM DĚJINÁM ZÁMKU JÁNSKÝ VRCH

TOMÁŠ VÍTEK

Nejpodrobněji se problematikou stavebního vývoje Jánského Vrchu (okres Jeseník) věnoval stavebněhistorický průzkum z roku 1995,¹⁾ o který se také opírá zatím nejzásadnější publikovaná studie z roku 2000, zahrnující rovněž podrobné kritické zhodnocení starší literatury a do té doby provedených archeologických průzkumů.²⁾ Autoři v ní konstatují, že hrad konzervuje bergfritovou dispozici, mající četné analogie v okolí. Nicméně nadzemní konstrukce vykazují výhradně pozdně gotický detail a z původního raně gotického hradu nejspíše zůstalo zachováno jen spodní patro válcové věže na jižní straně, a objekt je tedy prakticky novostavbou z doby biskupa Thurza, podle nápisové desky dokončenou roku 1509. Výsledky průzkumů fasád, realizovaných v návaznosti na jejich postupnou rekonstrukci, byly publikovány na stránkách Zpráv památkové péče v roce 2010.³⁾ Průzkumy fasád byly soustředěny zejména na fragmenty pozdně barokních malovaných omítek, ale pozornost byla věnována i dokumentaci starších etap. Posun v detailnějším poznání vývoje hradu, pozdějšího zámku, přinesly zejména dendrochronologické průzkumy dřevěných prvků, objevených pod omítkami, které byly doplněny o vzorky z autentických konstrukcí nad obrannou chodbou.

Obr. 1: Jánský Vrch (okres Jeseník), pohled na zámek a město Javorník od severovýchodu. Mědirytina podle kresby F. B. Wernera z roku 1750.

Předkládaná práce prezentuje výsledky průzkumu krovů zámku Jánský Vrch v Javorníku ve Slezsku, který proběhl v návaznosti na zpřístupnění prohlídkového okruhu v prostorách půd v roce 2014. Dendrochronologie i rozbor konstrukcí potvrdil, že krovy jsou z různých slohových období, což odpovídá postupným přestavbám, jak již byly dříve v dispozici zámku rozlišeny ve stavebně-historickém průzkumu, jehož závěry však bylo možno doplnit a upřesnit.

Jánský Vrch je položen na výrazné ostrožně, tvořené výběžkem Rychlebských hor, který se zvedá nad západní stranou náměstí města Javorník. Na západní a severní straně, téměř k patě obvodových zdí zámku, dosahují strmé svahy návrší. Na východě je vybudována terasa, sloužící jako vstupní nádvoří, která vznikla na místě předhradí, původně obehnaného hradbou. Na jihu je zahlouben v prudce se zvedajícím terénu široký šíjový příkop. Do čela hradu, naproti šíjovému příkopu, byl položen bergfrit vetknutý do obvodové hradby. Východně od bergfritu byl situován palác obdélného půdorysu s jižním zaobleným průčelím, které se spolu s věží obracelo do šíjového příkopu. Palác a věž, po zboření horních pater koncertní sál, obklopují horní nádvoří, které je od níže situovaného dolního nádvoří oddělené hradbou nesoucí na koruně dosud zčásti dochovaný ochoz vysazený na krakorcích. Severní část zámku s dolním nádvořím má výrazně se zužující a zaoblený půdorys kopírující tvar ostrožny. Do oblého závěru hradby je vestavěn renesanční palác s kaplí, opatřený samostatným schodištěm. Palác měl do nádvoří trojosou, dnes zazděnou arkádovou chodbu. Na západní straně zpevňuje hradbu dvojice flankovacích věžic, původně majících v obou případech obranná horní patra, vysazená na kamenné krakorce. U severní věžice bylo obranné patro již sneseno a nahrazeno novější konstrukcí. Na severovýchodě přiléhá vně hradby pozdně gotická branská budova a klasicistní zámecké schodiště. Brána byla prolomena